

RAZGLEDNIK

KNJIŽEVNOST

Ivan Cankar: **Zbrani spisi**, Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Založila Nova založba v Ljubljani. Devetnajsti zvezek, 1936, str. XV + 240.

Devetnajsti zvezek Cankarjevih zbranih spisov, ki je izšel letos ravno za šestdesetletnico pisateljevega rojstva, obsega po večini spise iz dobe svetovne vojske, namreč politične spise iz let 1913—1918, kritične in satirične spise iz let 1915—1918 ter črtice iz let 1915—1918. Vendarle pa ne prinaša vseh Cankarjevih spisov iz tega obdobja. Venec najlepših črtic, kar jih je Ivan Cankar napisal v »letih strahote«, Podobe iz sanj, bodo poglavitna vsebina zadnjega, dvajsetega zvezka.

Mnogo teh spisov je izšlo, kakor izvemo iz urednikovih opomb, prvikrat šele po pisateljevi smrti, n. pr. Idila na Studencu, Sanje infanterista Blaža, Moje izbe (l. 1920 v Cankarju posvečenem zvezku Doma in sveta). Šest črtic, katerih rokopise je hranil založnik Schwentner, pa je tiskanih prvikrat šele v pričujoči knjigi. To so: Znanec od one strani, Profesor Maslovina in drugi, Brat Francelj, Jutranji gost, Lafontainejeva basen in Mravljinci. Tako pomeni najnovejši zvezek ne le knjižno, marveč deloma tudi književno novost, ker nas seznaja z nekaterimi doslej neznanimi pisateljevimi deli.

Kar pa zadeva duhovno podobo Ivana Cankarja, kakor se nam odkriva iz spisov, zbranih v devetnajstem zvezku, poudarja urednik Izidor Cankar zlasti dvoje: človeški pomen njegove umetnosti ter njegovo razmerje do vprašanja političnega in kulturnega življenja slovenskega naroda. Oboje je v zvezi z vojsko, ki je v Ivanu Cankarju kakor v vsakem višjem človeku zbudila zlasti etično vprašanje, pravtako pa tudi s slutnjo bližnje smrti, katero je pisatelj čutil prihajati, o čemer priča odlomek z naslovom »Moje izbe«.

S slovenskim narodnim vprašanjem se je Ivan Cankar v tem času bavil v vrsti političnih člankov, izmed katerih sta najvažnejša »Slovenci in Jugoslovani« ter »Očiščenje in pomlajenje«. V prvem se je z vso jasnostjo dotaknil vprašanja naše narodne samobitnosti, v drugem pa je posegel v sodobno vprašanje naroda in stranke. Posebej, zgodovinsko in z vidika pisateljeve lastne opredeljenosti, je značilna njegova sodba o naših treh takratnih strankah, namreč o Slovenski ljudski stranki, o narodno-napredni stranki in o Jugoslovanski socialno-demokratski stranki. Trde so zlasti besede, ki

jih je Ivan Cankar pribil na račun zadnjih dveh. Pravtako pomembno in občeveljavno pa je njegovo načelno gledanje na to razmerje. Kar se tiče osnovnih narodnih vprašanj, je Ivan Cankar mnenja, da mora biti »vrsta ena, prapor en sam«. Z drugimi besedami se to pravi: Tisto, čemur morajo služiti tudi stranke, je slovenstvo, je življenje naroda.

Ti spisi, h katerim moramo prištevati tudi večino kritičnih in satiričnih sestavkov, so nam dokaz, da je bil Ivan Cankar poleg Janeza Evangelista Kreka naš največji narodni buditelj in voditelj v polpretekli dobi.

Prav tako pa Cankar tudi kot umetnik čedalje bolj spoznava in poudarja skorajda s slehernim stavkom svoje prepričanje, da »gre v življenju predvsem za kvalitete človeka in ne za njegovo umetnost« (Uvod VI). Vendarle pa bi bilo napačno misliti, kakor da se pisatelj sedaj odpoveduje čistemu umetnostnemu idealu in se približuje morebiti kakršnemukoli estetskemu utilitarizmu. Resda imamo v svetovni književnosti tudi take primere (Tolstoj), toda razvoj Ivana Cankarja nima z njimi nikake zveze. Kako moramo potem takem razumeti bolečino, ki čedalje bolj spremlja njegovo umetniško ustvarjanje? Po moji sodbi ni to v bistvu nič drugega nego dozorevanje človeka in umetnika. To moremo razumeti tem lažje, ker vemo, da so tudi Ivana Cankarja, zlasti v prvih letih kot otroka svojega časa, tako zvanega fin de sièclea, zajeli vase tokovi modernega individualizma in artizma. Toda čim bolj je dozoreval, tem bolj se je čutil kot člen občestva, naroda in človeštva, in tem bolj mu je bila tudi umetnost samo pokoren izraz duše, govorica iz dna. To rast je kajpada še pospešila svetovna vojska, ki je po urednikovih besedah pretresla Ivana Cankarja do dna. Zato ni nič čudnega, da ravno spisi, ki so nastali v tem obdobju, razodevajo toliko srčne dobrote, čistosti in lepote in se tudi glede na umetniško vrednost po večini lahko merijo z najodličnejšo svetovno literaturo te vrste.

France Vodnik

Slovenske novele. Izbral in uredil M. Javornik. Krekova knjižnica. Izdala Delavska založba v Ljubljani, 1935.

Krekova knjižnica je pokazala že takoj spočetka veliko zanimanje za domačo, posebno novejšo književnost. Tudi »Slovenske novele« so dokaz njene naklonjenosti nasproti našim pisateljem. Knjiga prinaša šestero spisov petih mladih avtorjev.

Zbirko začinja »Nataša«, novela, katero je spisal I v o G r a h o r. Pisatelj je zajel snov za to svojo novelo iz porevolucijske dobe v Rusiji. V nji nam prikazuje Natašo, dekle iz otroških taborišč. Zdaj je v Domu sovjetov, kamor je prišla iz bolnišnice za spolne bolezni. Usoda jo je že kot otroka vrgla v mrežo predmestnega življenja. Zdaj je njeno življenje razbito na dvoje: v ljubezensko razmerje do Maria, in v slabost, da se vdaja ljudem, ki jih sovraži in se ji studijo. Tako je njeno življenje boj z ljubeznijo in strah pred gnusom. Ko pa spozna, da je Mario kriv njenega propada in brezdolja in da jo on ljubi le kot gospodar vlačugo, se njeno življenje pogrezne v praznino.

Novela v prvem poglavju obeta več, nego nam nudi v nadaljnjih. Dobro je prikazano nam sicer tuje okolje, v katerem se dejanje godi. Nasprotno